

andra sator-formeln i en följd med skiljetecken mellan orden. Se härom A. Bæksted, *Islands runeindskrifter* (1942), s. 206.

Om formelns förekomst i Duneskatten har haft samma syfte att skydda mot tjuvnad som Linderholm belagt från sen tid, undandrar sig vår kunskap, men det är inte uteslutet.

Dunekoppen ansågs redan från början (Hildebrand) ha österländskt ursprung. C. R. af Ugglas räknar den som »persiskt arbete» och daterar den till 1200-talet. En revidering har skett både beträffande ursprung och datering. I artikeln *Efterdyningar till Europarådsutställningen i Aten* (1965) framhåller Monica Rydbeck, att Andrée Grabars granskning av föremålet lett till en ändrad karakteristik, nämligen »utgången ur byzantinsk verkstad, möjligen Konstantinopel» på 1000-talet.

I samband med Atenutställningen (1964) fick man också kännedom om ett snarlikt föremål funnet 1963 i Preslav i Bulgarien i en grav med två begravningar, av vilka den äldsta anses ha skett vid 800-talets slut eller möjligen på 900-talet. Rydbeck skriver med anledning av det presumtiva, långa tidsavståndet: »Man skulle önska antingen att Preslavgravens anläggning kunde dateras till 900-talet eller att silverkoppen kunde sammanställas med den senare gravläggningen [för vilken datum icke angivits] i kistan. Till dess ytterligare fakta framkommit beträffande Preslavmaterialet, får man nöja sig med att fråga, om det är möjligt, att en bruksföremålstyp kan ha bibehållit sig, både tekniskt och dekorativt, helt oförändrad inom en och samma kulturkrets från tidigt 900-tal till omkring år 1050, de terminer, som tillsvidare är de närmaste givna för Preslav- resp. Dunekoppen.»

Ingen av inskrifterna kan exakt tidsbestämmas inom den tillgängliga ramen ca 1050–1361, det sistnämnda skattens nedläggningsår. Båda inskrifterna är emellertid klart medeltida, ej vikingatida. G 145, som inte är nämnvärt nött kan utan hinder härstamma från 1300-talet. G 144, som däremot är påtagligt sliten, är äldre och möjligen från ett tidigare århundrade.

146. Dune (Näsungs), Dalhems sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 8

Litteratur: F 30: 2. K. Befallningshavande i Gotlands län t. VHAA 1.9.1881 (SHM inv.bil. 6849); H. Hildebrand, *Bidrag till vår medeltids kännedom från åren 1880 och 1881* (i Sv. Fornminnesför. Tidskrift 5, 1881–83), s. 79; S. Söderberg, *Anteckningar 12.4.1882* (i Runor 7, ATA), *Dunefyndets runinskrifter* (ATA) D, *Om några nyfunna gotländska runinskrifter* (i Lunds Univ. Årsskrift 24, 1888), s. 13; O. v. Friesen, *Anteckningar 1934* (UUB), s. 153, PM 2.5.1936: *Dunefyndets inskrifter enligt undersökning av Gösta Franzén okt. 1931* (SHM inv.bil. 6849); C. R. af Ugglas, *Gotländska silverskatter från Valdemarstågets tid* (Ur Statens historiska museums samlingar 3, 1936), *Dune 1, Personhistoria och medeltida silversmide* (i Sv. Kulturbilder NF Bd 6, 1938), s. 147, i *Tiotusen år i Sverige* (1945), s. 397; B. Thordeman, *Dolda skatters hemligheter* (1941), s. 100 f., *Invasion på Gotland 1361* (1944), s. 184 f.

Äldre avbildning: H. Faith-Ell foto 1931 (ATA), återgivet i af Ugglas a. aa. och Thordeman a. a. 1944.

Dryckeskärl av silver, delvis förgyllt, med en sekundär runinskrift på foten. Förvaras i Statens Historiska Museum, inv.nr 6849: 7.

Föremålet ingår i Duneskatten, som kom i dagen vid dikesgrävning 1881. Om fyndomständigheterna se ovan s. 18. Marken tillhör nu genom skifte Näsungs 1: 13.

Kärllet har formen av en 15,5 cm hög pokal med kupig behållare, 14,8 cm i diameter vid mynningen. Foten, med insvängt skaft, är 8,5 cm hög, stödytan 10,6 cm i diameter. Behållaren har utvändigt graverad dekor, förgyllt med vissa detaljer i emalj nu i det närmaste förlorad. Mönstret är – med en från engelskt bokmåleri lånat term – »inhabited scrolls», spirallagda växtrankor som bildar sex medaljonger med figurframställningar, kampscener, i varje medaljong en central människofigur, fem män och en kvinna vill det synas, därtill ojämnt fördelat sex små människofigurer, fyra lejon och en fågel. Omedelbart under mynningen står följande latinska text ingraverad med majuskler: + ME IVSSIT PROPRIO ZALOGNEV

SVMPTV FABRICARI : ERGO POSSIDEAR POSTERITATE SVA : VALE (Zalognev bjöd mig förfärdigas på sin egen bekostnad. Må jag därför ägas av hans efterkommande! Farväl!). Alldeles invid skافت finns en latinsk signatur, likaledes med majuskler: + SIMON ME FECIT. Den sistnämnda står liksom bilderna upp- och nedvänd, den längre texten är däremot rättvänd.

Foten är liksom behållarens insida oförgylld och utan dekor så när som på en millimeterbred, upphöjd rand på ovansidan, 3 mm innanför kanten. Runorna, 1 cm höga, är inskurna med denna rand som nedre begränsningslinje. Någon övre ramlinje för den 6,5 cm långa inskriften finns inte. Runinskriften har tidigare granskats av S. Söderberg 1882, G. Franzén 1931, O. v. Friesen 1934.

Inskrift:

siāli kriuaþi runir g -

5 10 15

»Sjāle(?) skrev runor . . .»

Till läsningen: Runorna **a** och **n** har ensidig bistav, **s** är av gotländsk typ. Skiljetecken saknas mellan orden, ej heller finns mellanrum, avståndet mellan r. 1 och 2 samt mellan r. 16 och 17 är dock något längre än mellan övriga runor. 1–2 **si** är säkra, likaså binderunan 3 **āl**, **a**-bistaven tangerar 2 **i**. R. 4 är en huvudstav utan bistav, någon sådan har heller inte funnits; runan står mycket nära men är klart skild från yttersta spetsen i föregående runas **l**-bistav, varför binderunan (3) inte kan ha varit **āu** eller **ālu**. R. 5–16 är säkra. 5 **k** har kort bistav, vinkeln mellan huvudstav och bistav är liten. 6 **r** har vinklad bistav som på mitten ansluter till huvudstaven. 12 **r** har öppen bistav. I 16 **r** når bistaven inte ända fram till huvudstaven, varken upptill eller på mitten. Efter 16 **r** står två, som det förefaller, avsiktligt tillkomna tecken, av vilka det första (17) liknar en **k**-runa, stungen mellan huvudstav och bistav med ett litet vertikalt streck. Till huvudstavens mitt i följande tecken (18) ansluter ett streck som erinrar om en lång **a**-bistav; spetsen når ända ner till baslinjen, vilket inte är fallet i inskriftens säkra **a**-runor. Efter dessa osäkra tecken finns inga spår av ristning. I ytan finns högre upp på foten en liten figur som påminner om en **s**-runa, i övrigt är det gott om oavsiktliga repor. På fotens undersida finns sex ristade figurer bestående av tre korta streck, som korsar ett längre, dock är det inte några vedertagna korstecken.

S. Söderberg läser r. 1–16 **siāli skriuapi runir**. Han motiverar sin läsning av r. 4: »tecknet är mycket svagt inristadt och har blifvit ännu mer otydligt genom silfrets oxidering; jag har kunnat följa en staf till samma höjd som den föregående stafven, men ej upptäcka något kännestreck. Det kan dock ej vara något tvifvel om, att vi här böra läsa ett **s** af samma form som det, som börjar inskriften.» Om tecknen efter r. 16 yttrar han: »Nästan omedelbart efter den nu behandlade inskriften äro ytterligare tvenne tecken inristade: det första är runan **g**, det andra har utseendet af ett upp- och nedvänt **f** [jfr v. Friesen nedan]. Hvad dessa tecken skola betyda torde ej vara lätt att gissa.» – G. Franzén läser inskriften på samma sätt som jag men anser r. 17–18 vara »ett par senare ristade tecken, kanske bomärken». Enligt min mening måste de vara ristade samtidigt med de föregående runorna. – O. v. Friesen läser utan kommentar **skrikriuapi runir go**, dvs. han förbinder 2 **i** med **a**-bistaven i 3 **āl** och erhåller en **k**-runa samt kompletterar **l** i samma runa med en **r**-bistav och får **r**. I r. 18 har han felaktigt uppfattat en obetydlig repa som en övre **o**-bistav (jfr Franzéns upp- och nedvända **f**). Han anmärker: »Vem som skrev tycks ej vara angivet. Möjl. kan det en gg ha stått över runorna där ännu otydl. vertikala streck finnas.»

Runinskriften är en signatur med pret. 3 sg. av *skrifa*, svagt böjt *skrifaði*, som predikat. Namnet på mannen som skrev är något osäkert. Det förefaller dock snarast ha varit *Siali*, eljest möjligen *Sial*. Söderberg räknar med det sista alternativet, Franzén med det första. Båda är formellt tänkbara. På svenskt område finns visserligen inga säkra belägg på någotdera namnet. Däremot finns på västnordiskt område *Selr* 'säl' som binamn och ia-avledningen *Selir*, *Seli* som personnamn. Om inskriftens namn har varit *Sial* eller *Siali* beror på hur man bedömer den felristning, som otvivelaktigt föreligger i partiet mellan binderunan

och 5 k: antingen är en s-run i *skrifaði* borttappad eller har r. 4 varit avsedd som s-run men bistaven av någon anledning blivit uteglömd. Jag har ställt upp texten enligt det första alternativet. Innebörden av de två sista tecknen är oviss. Måhända är inskriften ofullbordad. Formellt kunde r. 17–18 vara början av adverbet *garla* 'väl', som förekommer i G 203 i snarlikt sammanhang.

Pokalen har lika litet som flertalet av de övriga föremålen i Duneskatten fått sin slutgiltiga konstvetenskapliga behandling. Behållare och fot har utan tvivel redan från början hört samman. Behållaren torde sålunda inte, som af Ugglas velat göra gällande, ursprungligen ha utgjort lock till ett ciborieliknande kärl (se rekonstruktion i a. a. 1936, Pl. IX). Guldsmeden har hetat Simon. Men detta namn ger ingen ledning för härkomsten, man känner inga andra verk av hans hand. Ornamenten talar för att verkstaden bör sökas i Nordfrankrike eller England. På denna punkt är alla som tagit i föremålet ense. Tillverkningstiden anger af Ugglas (för behållaren) till 1100-talets slut men den torde enligt Aron Andersson vara 1200-talets början.

Någon säker tolkning av figurscenerna har ännu inte givits. »Psaltrarillustrationer(?)», frågar sig af Ugglas, och självfallet vill man i första hand söka en religiös inspirationskälla för framställningen. Men konstellationen dryckespokal – Nordfrankrike – England – 1200-talets början leder också tanken till ett litterärt stoff av profan art, Chrétien de Troyes' romans bretons, som vid denna tid var vitt spridd och högt älskad läsning i hela Europa. Det är dock svårt att binda pokalens eleganta men ganska konventionellt utrustade gestalter utan specialattribut till någon av de berömda Artusromanerna. Silvrets och förgyllningens patina gör detaljerna på många håll diffusa. Och lejonfigurerna enbart är naturligtvis inte bevis nog för en konkretisering av t. ex. Chrétiens Yvain, Ivan lejonridaren.

Om den förste ägaren, den som uppdrog åt Simon att utföra praktpjäsen som ett kostbart arv till eftervärlden, vet vi bara att han bar ett slaviskt namn. Gotlands ryska förbindelser var vid tiden väl utvecklade och ryska handelsmän etablerade både i Visby och på landsbygden, men af Ugglas' förmodan att kärlet är »troligen utfört för en rysk köpman på Gotland» måste fortfarande betraktas som en gissning. Och frågan på vilka vägar beställaren Zalognev kom i kontakt med den västeuropeiske silversmeden skulle också bara kunna besvaras med gissningar. Inte heller är det helt klart att runinskriftens Själe själv blev den siste ägaren, innan skatten anförtröddes åt jorden – vi vet ju inte ens vad han åsyftade med sina runor, kanske lånade han bara sin hand och sin runfärdighet åt en anonym ägare. Och när kom då runinskriften till? Säkert ett gott stycke in på den tid om halvtannat sekel, som förflyter från pokalens tillverkning, början av 1200-talet, till skattens nedläggning 1361.

147. Dune (Näsungs), Dalhems sn. Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 9

Litteratur: F 32. K. Befallningshavande i Gotlands län t. VHAA 1.9.1881 (SHM inv.bil. 6849); H. Hildebrand, Bidrag till vår medeltids kännedom från åren 1880 och 1881 (i Sv. Fornminnesför. Tidskrift 5, 1881–83), s. 84; S. Söderberg, Anteckningar 12.4.1882 (i Runor 7, ATA), Dune fyndets runinskrifter (ATA) B, Om några nyfunna gotländska runinskrifter (i Lunds Univ. Årsskrift 24, 1888), s. 10 f.; O. v. Friesen, Anteckningar 1934 (UUB), s. 150 f., PM 2.5.1936: Dune fyndets inskrifter enligt undersökning av Gösta Franzén okt. 1931 (SHM inv.bil. 6849); C. R. af Ugglas, Gotländska silverskatter från Valdemarstågets tid (Ur Statens historiska museums samlingar 3, 1936), Dune 10, Personhistoria och medeltida silversmede (i Sv. Kulturbilder NF bd 6, 1938), s. 152; B. Thordeman, Invasion på Gotland 1361 (1944), s. 185; E. Svärdström, Svensk medeltidsrunologi (i Rig 1972), s. 86, 90.

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell foto 1931 (ATA), återgivet i af Ugglas a. aa.; SHM foto (ATA), återgivet i Svärdström a. a.; SHM foto (runorna, ATA), återgivet i Svärdström a. a.

Silversked, delvis förgylld, med sekundär runinskrift. Förvaras i Statens Historiska Museum, inv.nr 6849: 15.

Föremålet ingår i Duneskatten, som kom i dagen vid dikesgrävning 1881. Om fyndomständigheterna se ovan s. 18. Marken tillhör nu genom skifte Näsungs 1: 13.